

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)
της 29ης Ιουνίου 2010*

Στην υπόθεση C-526/08,

με αντικείμενο προσφυγή του άρθρου 226 ΕΚ λόγω παραβάσεως, η οποία ασκήθηκε στις 2 Δεκεμβρίου 2008,

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την S. Pardo Quintillán, και τους N. von Lingen και B. Smulders, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

προσφεύγουσα,

κατά

Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου, εκπροσωπούμενου από τον C. Schiltz, επικουρούμενο από τον P. Kinsch, avocat,

καθού,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους Β. Σκουρή, Πρόεδρο, J. N. Cunha Rodrigues, K. Lenaerts, J.-C. Bonichot και E. Levits, προέδρους τμήματος, A. Rosas, E. Juhász (εισηγητή), J. Malenovský, U. Lõhmus, A. Ó Caoimh και M. Berger, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: J. Kokott
γραμματέας: R. Şereş, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 2ας Δεκεμβρίου 2009,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- το Βασίλειο της Δανίας, εκπροσωπούμενο από την B. Weis Fogh,
- η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, εκπροσωπούμενη από την N. Wunderlich,
- η Ελληνική Δημοκρατία, εκπροσωπούμενη από τις Α. Σαμώνη-Ράντου και Σ. Χαλά,
- η Γαλλική Δημοκρατία, εκπροσωπούμενη από τους G. de Bergues και A. Adam,

- η Ιταλική Δημοκρατία, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από τον G. Aiello, avvocato dello Stato,

- το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, εκπροσωπούμενο από την C. Wissels,

- η Δημοκρατία της Αυστρίας, εκπροσωπούμενη από τον E. Riedl,

- η Δημοκρατία της Πολωνίας, εκπροσωπούμενη από τον M. Jarosz και την K. Zawisza,

- η Δημοκρατία της Φινλανδίας, εκπροσωπούμενη από την A. Guimaraes Purokoski,

- το Βασίλειο της Σουηδίας, εκπροσωπούμενο από τις A. Falk, K. Petkovska και S. Johannesson,

- το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βορείου Ιρλανδίας, εκπροσωπούμενο από την S. Behzadi Spencer, επικουρούμενη από την S. Lee, barrister,

- το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, εκπροσωπούμενο από τους K. Bradley και A. Auersperger Matić,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 28ης Ιανουαρίου 2010,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με την προσφυγή της, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο να αναγνωρίσει ότι το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, παραλείποντας να θεσπίσει τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις προκειμένου να συμμορφωθεί πλήρως και ορθώς με τα άρθρα 4 και 5 της οδηγίας 91/676/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 1991, για την προστασία των υδάτων από τη νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης (ΕΕ L 375, σ. 1), σε συνδυασμό με τα παραρτήματα II, A, σημεία 1, 2, 5 και 6, καθώς και III, παράγραφος 1, σημεία 1 και 2, της οδηγίας, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από την οδηγία αυτή.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ενώσεως

- 2 Κατά το άρθρο 1 της οδηγίας 91/676:

«Η παρούσα οδηγία αποβλέπει:

- στη μείωση της ρύπανσης των υδάτων που προκαλείται άμεσα ή έμμεσα από νιτρικά ιόντα γεωργικής προελεύσεως και,
- στην πρόληψη της περαιτέρω ρύπανσης αυτού του είδους.»

- 3 Το άρθρο 4 της οδηγίας αυτής ορίζει:

«1. Προκειμένου να εξασφαλίσουν ένα γενικό επίπεδο προστασίας όλων των υδάτων από τη ρύπανση, εντός δύο ετών από την κοινοποίηση της παρούσας οδηγίας, τα κράτη μέλη:

- α) θεσπίζουν έναν ή περισσότερους κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής, που θα εφαρμόζονται προαιρετικά από τους γεωργούς και οι οποίοι περιέχουν διατάξεις που καλύπτουν τουλάχιστον τα στοιχεία του παραρτήματος II σημείο Α·

β) καταρτίζουν, όπου απαιτείται, πρόγραμμα προώθησης της εφαρμογής του ή των κωδίκων ορθής γεωργικής πρακτικής, το οποίο εμπεριέχει και πρόβλεψη για την επιμόρφωση και ενημέρωση των γεωργών.

2. Τα κράτη μέλη υποβάλλουν στην Επιτροπή λεπτομέρειες των κωδίκων ορθής γεωργικής πρακτικής. Η Επιτροπή συμπεριλαμβάνει πληροφορίες για τους κώδικες αυτούς στην προβλεπόμενη στο άρθρο 11 έκθεση. Υπό το φως των λαμβανομένων πληροφοριών, η Επιτροπή μπορεί, κατά την κρίση της, να υποβάλλει τις κατάλληλες προτάσεις στο Συμβούλιο.»

4 Το άρθρο 5 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει:

«1. Εντός διετίας μετά τον προβλεπόμενο στο άρθρο 3 παράγραφος 2 αρχικό χαρακτηρισμό, ή εντός ενός έτους μετά από κάθε χαρακτηρισμό προβλεπόμενο στο άρθρο 3 παράγραφος 4, τα κράτη μέλη εκπονούν προγράμματα δράσης όσον αφορά τις χαρακτηρισμένες ευπρόσβλητες περιοχές για να επιτύχουν τους στόχους του άρθρου 1.

2. Ένα πρόγραμμα δράσης μπορεί να αφορά όλες τις ευπρόσβλητες ζώνες της επικράτειας ενός κράτους μέλους ή, όταν το κράτος μέλος το κρίνει σκόπιμο, μπορούν να καταρτίζονται διαφορετικά προγράμματα για διάφορες ευπρόσβλητες ζώνες ή τμήματα ζωνών.

3. Τα προγράμματα δράσης λαμβάνουν υπόψη:

α) τα διαθέσιμα επιστημονικά και τεχνικά στοιχεία, και μάλιστα εκείνα που αφορούν τις σχετικές εισροές αζώτου γεωργικής και άλλης προέλευσης·

β) τις περιβαλλοντικές συνθήκες στις συγκεκριμένες περιοχές του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους.

4. Τα προγράμματα δράσης εφαρμόζονται εντός τετραετίας από τη σύνταξή τους και περιλαμβάνουν τα εξής υποχρεωτικά μέτρα:

α) τα μέτρα του παραρτήματος ΙΙΙ.

β) τα μέτρα τα οποία τα κράτη μέλη περιλαμβάνουν στον ή στους κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής που καταρτίζονται σύμφωνα με το άρθρο 4, εκτός από όσα έχουν καταστεί κενά νοήματος λόγω των μέτρων του παραρτήματος ΙΙΙ.

5. Επιπλέον, στα πλαίσια των προγραμμάτων δράσης, τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα συμπληρωματικά μέτρα ή τις ενισχυμένες δράσεις που κρίνουν ότι απαιτούνται εάν, εξ αρχής ή βάσει της πείρας που αποκτάται κατά την εφαρμογή των προγραμμάτων δράσης, καθίσταται καταφανές ότι τα μέτρα της παραγράφου 4 δεν επαρκούν για την επίτευξη των στόχων του άρθρου 1. Κατά την επιλογή αυτών των μέτρων ή δράσεων, τα κράτη μέλη λαμβάνουν υπόψη τους την αποτελεσματικότητά τους καθώς και το κόστος τους σε σχέση με άλλα δυνατά προληπτικά μέτρα.

6. Τα κράτη μέλη καταρτίζουν και εφαρμόζουν κατάλληλα προγράμματα παρακολούθησης προκειμένου να εκτιμούν την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων δράσης που θεσπίζονται δυνάμει του παρόντος άρθρου.

Τα κράτη μέλη που εφαρμόζουν το άρθρο 5 σε ολόκληρη την επικράτεια τους, παρακολουθούν την περιεκτικότητα σε νιτρικά ιόντα των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων σε επιλεγμένα σημεία μέτρησης, ώστε να προσδιορίζουν την έκταση της γεωργικής νιτρορρύπανσης των υδάτων.

7. Τα κράτη μέλη επανεξετάζουν και ενδεχομένως αναθεωρούν τα εθνικά τους προγράμματα δράσης και οποιοδήποτε πρόσθετο μέτρο έχουν λάβει βάσει της παραγράφου 5, τουλάχιστον ανά τετραετία. Ενημερώνουν την Επιτροπή για κάθε τροποποίηση των προγραμμάτων δράσης.»

- 5 Κατά το παράρτημα II της οδηγίας 91/676, με τίτλο «Κώδικας(ες) ορθής γεωργικής πρακτικής»:

«Α. Ο κώδικας ή οι κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής που αποβλέπουν στη μείωση της νιτρορρύπανσης και συνεκτιμούν τις συνθήκες που επικρατούν στις διάφορες περιοχές της Κοινότητας οφείλουν να περιλαμβάνουν κανόνες σχετικά με τα παρακάτω θέματα, εφόσον αυτά έχουν σημασία στις εκάστοτε συνθήκες:

- 1) τις χρονικές περιόδους κατά τις οποίες δεν ενδείκνυται η διασπορά λιπασμάτων στο έδαφος·

- 2) τη διασπορά λιπασμάτων σε επικλινή εδάφη·

[...]

- 5) τη χωρητικότητα και τον τρόπο κατασκευής των δοχείων αποθήκευσης της κόπρου, συμπεριλαμβανομένων μέτρων για πρόληψη της ρύπανσης των υδάτων από την απορροή και τη διαρροή, στα επιφανειακά και τα υπόγεια ύδατα, υγρών που περιέχουν κόπρο και λυμάτων από αποθηκευμένα φυτικά υλικά όπως π.χ. από ενσιρωμένη χορτονομή·

- 6) μεθόδους για τη διασπορά στο έδαφος τόσο χημικών λιπασμάτων όσο και κόπρου, συμπεριλαμβανομένης της αναλογίας και της ομοιομορφίας της διασποράς, που να διατηρούν τις απώλειες θρεπτικών στοιχείων στο νερό σε αποδεκτό επίπεδο.

[...]»

- 6 Το παράρτημα III της οδηγίας, που τιτλοφορείται «Μέτρα που θα περιληφθούν σε προγράμματα δράσης σύμφωνα με το άρθρο 5, παράγραφος 4, στοιχείο α'», έχει ως εξής:

«1. Τα μέτρα θα περιλαμβάνουν κανόνες σχετικούς με:

- 1) τις χρονικές περιόδους κατά τις οποίες θα απαγορεύεται η διασπορά στο έδαφος ορισμένων τύπων λιπασμάτων·

- 2) τη χωρητικότητα των δοχείων αποθήκευσης κοπριάς· η χωρητικότητα αυτή πρέπει να υπερβαίνει τη χωρητικότητα που απαιτείται για αποθήκευση κατά τη διάρκεια της μακρότερης περιόδου κατά την οποία απαγορεύεται η διασπορά κοπριάς στο έδαφος στην ευπρόσβλητη ζώνη, εκτός εάν μπορεί να αποδειχθεί στην αρμόδια αρχή ότι κάθε πλεονάζουσα ποσότητα κοπριάς πέραν από όση χωρούν τα δοχεία θα διατίθεται κατά τρόπο αβλαβή για το περιβάλλον·

[...]

2. Τα μέτρα αυτά εξασφαλίζουν ότι, για κάθε γεωργική ή κτηνοτροφική μονάδα, η ποσότητα κόπρου που προστίθεται κάθε χρόνο στο έδαφος, είτε από ανθρώπους είτε από τα ίδια τα ζώα, δεν υπερβαίνει μια καθορισμένη ποσότητα ανά εκτάριο.

Η ποσότητα αυτή ανά εκτάριο είναι η ποσότητα κόπρου που περιέχει 170 kg άζωτο.
[...]

[...]»

Το εθνικό δίκαιο

- 7 Το άρθρο 6 της κανονιστικής αποφάσεως του Μεγάλου Δούκα, της 24ης Νοεμβρίου 2000, σχετικά με τη χρήση αζωτούχων λιπασμάτων στη γεωργία (*Mémorial A 2000*, σ. 2856, στο εξής: κανονιστική απόφαση του Μεγάλου Δούκα), το οποίο τιτλοφορείται «Απαγορεύσεις και περιορισμοί», έχει ως εξής:

«Α. Απαγορεύσεις και περιορισμοί ισχύοντες στο σύνολο της επικράτειας

1) Απαγορεύεται η διασπορά αζωτούχων λιπασμάτων

— σε γαίες υπό αγρανάπαυση δια της μεθόδου του συνεχούς οργώματος του εδάφους,

- σε γαίες υπό πολυετή αγρανάπαυση,

- σε γαίες υπό αυθόρμητη αγρανάπαυση,

- σε παγωμένα σε βάθος εδάφη, τα οποία ενδέχεται να προκαλέσουν επιφανειακή διαρροή εκτός της περιοχής διασποράς πριν το ξεπάγωμα,

- σε εδάφη κεκορεσμένα με νερό, πλημμυρισμένα ή σκεπασμένα με χιόνι, ιδίως σε περίπτωση υπέρβασης της απορροφητικότητας,

- σε απόσταση μικρότερη των 50 μέτρων από πηγάδια, ζώνες συλλογής και δεξαμενές πόσιμου ύδατος, όσον αφορά τα οργανικά λιπάσματα, και σε απόσταση μικρότερη των 10 μέτρων από πηγάδια και ζώνες συλλογής πόσιμου ύδατος, όσον αφορά τα αζωτούχα ορυκτά λιπάσματα,

- σε απόσταση μικρότερη των 10 μέτρων από υδάτινα ρεύματα και υδάτινες επιφάνειες όσον αφορά τα οργανικά λιπάσματα.

Η διασπορά των αζωτούχων ορυκτών λιπασμάτων πρέπει να γίνεται προς την αντίθετη κατεύθυνση από αυτή της όχθης του υδάτινου ρεύματος. Απαγορεύεται η διασπορά αζωτούχων λιπασμάτων σε υδάτινα ρεύματα.

- 2) Απαγορεύεται η διασπορά κόπρου, υγρής κόπρου και υγρής λυματολάσπης κατά το διάστημα μεταξύ 15ης Οκτωβρίου και 1ης Μαρτίου σε μη καλυμμένα εδάφη.

- 3) Απαγορεύεται η διασπορά κόπρου, υγρής κόπρου και υγρής λυματολάσπης κατά το διάστημα μεταξύ 15ης Οκτωβρίου και 15ης Φεβρουαρίου σε καλυμμένα εδάφη, πλην των λιβαδιών και βοσκοτόπων. Η άροση των λιβαδιών και βοσκοτόπων στους οποίους έγινε διασπορά οργανικών λιπασμάτων δεν επιτρέπεται πριν τη 15η Φεβρουαρίου εκάστου τρέχοντος έτους.

- 4) Η συνολική ποσότητα κόπρου, υγρής κόπρου και υγρής λυματολάσπης που διασπείρεται κατά το διάστημα μεταξύ 1ης Σεπτεμβρίου και 1ης Μαρτίου δεν πρέπει να περιέχει περισσότερα από 80 kg άζωτο ανά εκτάριο.

- 5) Η διασπορά κόπρου, υγρής κόπρου και υγρής λυματολάσπης σε επικλινή εδάφη πρέπει να γίνεται κατά τρόπο ώστε να μην υπάρχει απορροή εκτός του πεδίου διασποράς, λαμβανομένης ιδίως υπόψη

— της φύσεως και της καλλιέργειας του εδάφους,

— της φοράς της φυτικής κάλυψης,

— των κλιματικών συνθηκών που αντιστοιχούν στις πιθανές περιόδους διασποράς,

— της φύσεως των λιπασμάτων.

Σε εδάφη με μέτρια κλίση, μεγαλύτερη του 8 %, και μη καλυμμένα με βλάστηση απαγορεύεται η διασπορά κόπρου, υγρής κόπρου και υγρής λυματολάσπης, εκτός αν ενσωματωθούν το συντομότερο δυνατό και το αργότερο 48 ώρες μετά τη διασπορά.

- 6) Η διασπορά άζωτούχων λιπασμάτων επιτρέπεται μόνον προς κάλυψη των φυσιολογικών αναγκών των φυτών και υπό τον όρον ότι λαμβάνονται μέτρα για τον περιορισμό της απώλειας θρεπτικών στοιχείων καθώς και το διαθέσιμο στο έδαφος άζωτο.

Η ποσότητα οργανικών λιπασμάτων που διασπείρονται ανά έτος και ανά εκτάριο δεν πρέπει να υπερβαίνει ποσότητα που περιέχει 170 kg άζωτο, εκτός αν πρόκειται για πρωτεϊνούχες καλλιέργειες και καθαρές καλλιέργειες ψυχανθών ως προς τις οποίες το όριο είναι 85 kg άζωτο.

Η ποσότητα άζωτούχων ορυκτών λιπασμάτων που διασπείρονται ανά έτος και ανά εκτάριο δεν πρέπει να υπερβαίνει τις μέγιστες ποσότητες λίπανσης με άζωτο, όπως αυτές καθορίζονται, ανάλογα με τη φύση και την απόδοση των καλλιεργειών και λαμβανομένων υπόψη των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και των αγροκλιματολογικών συνθηκών στη διάρκεια του έτους, στον πίνακα που περιλαμβάνεται στο παράρτημα I.

Σε περίπτωση συνδυασμού οργανικών και ορυκτών λιπασμάτων, η μέγιστη λίπανση με ορυκτό άζωτο πρέπει να περιορίζεται αναλόγως της ποσότητας οργανικών λιπασμάτων που έχουν προστεθεί, λαμβάνοντας υπόψη τη φύση του οργανικού λιπάσματος, τη μέθοδο διασποράς, το είδος της καλλιέργειας και την περίοδο διασποράς, όπως περιγράφονται στον οδηγό ορθών γεωργικών πρακτικών.

Σε περίπτωση που ο κάτοχος γεωργικής εκμεταλλεύσεως δεν διαθέτει επαρκή εδάφη στα οποία να επιτρέπεται η διασπορά οργανικών λιπασμάτων, οφείλει να εξασφαλίσει τη διαθεσιμότητα αγρών που ανήκουν σε άλλους κατόχους εκμεταλλεύσεως, υπό την προϋπόθεση ότι στους εν λόγω αγρούς είναι δυνατή η διασπορά.

Β. Ειδικές απαγορεύσεις και περιορισμοί ισχύοντες στις ζώνες προστασίας των υδάτων που προορίζονται για την ανθρώπινη διατροφή

- 1) Στις ζώνες άμεσης προστασίας απαγορεύεται η διασπορά άζωτούχων λιπασμάτων.

- 2) Στις ζώνες εγγύτατης και απώτατης προστασίας, απαγορεύεται η διασπορά
 - κοπριάς αγροκτήματος, οργανικών καταλοίπων και αφυδατωμένης λυματολάσπης κατά το διάστημα μεταξύ 1ης Αυγούστου και 1ης Φεβρουαρίου. Σε καλυμμένα εδάφη, η απαγόρευση αυτή ισχύει για το διάστημα μεταξύ 1ης Οκτωβρίου και 1ης Φεβρουαρίου.

 - οποιουδήποτε άλλου οργανικού λιπάσματος κατά το διάστημα μεταξύ 1ης Αυγούστου και 1ης Μαρτίου. Σε καλυμμένα εδάφη, με εξαίρεση τις καλλιέργειες του φθινοπωρινού σίτου, του σίτου του τύπου triticale και της σίκαλης, η απαγόρευση αυτή ισχύει για το διάστημα μεταξύ 1ης Οκτωβρίου και 1ης Μαρτίου.

- 3) Απαγορεύεται η διασπορά οργανικών λιπασμάτων κατά την αλλαγή χρήσεως βοσκοτόπων και μόνιμων ή προσωρινών λιβαδιών ή κατά την άρωση καθαρών καλλιεργειών ψυχανθών.

- 4) Η συνολική ποσότητα κόπρου, υγρής κόπρου και υγρής λυματολάσπης που διασπείρεται κατά το διάστημα μεταξύ 1ης Αυγούστου και 1ης Οκτωβρίου δεν πρέπει να περιέχει περισσότερα από 80 kg άζωτο ανά εκτάριο.

- 5) Η άρση των καλυμμένων εδαφών στα οποία έγινε διασπορά οργανικών λιπασμάτων κατά το διάστημα μεταξύ 1ης Αυγούστου και 1ης Οκτωβρίου δεν επιτρέπεται πριν την 1η Δεκεμβρίου εκάστου έτους.

- 6) Η ποσότητα οργανικών λιπασμάτων που διασπείρονται ανά έτος και ανά εκτάριο δεν πρέπει να υπερβαίνει ποσότητα περιέχουσα 130 kg άζωτο, εκτός αν πρόκειται για πρωτεϊνούχες καλλιέργειες και καθαρές καλλιέργειες ψυχανθών στις οποίες απαγορεύεται η διασπορά οργανικών λιπασμάτων.

Η ποσότητα αζωτούχων ορυκτών λιπασμάτων που διασπείρονται ανά έτος και ανά εκτάριο δεν πρέπει να υπερβαίνει τις μέγιστες ποσότητες λίπανσης με άζωτο, όπως αυτές καθορίζονται, ανάλογα με τη φύση και την απόδοση των καλλιεργειών και λαμβανομένων υπόψη των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και των αγροκλιματολογικών συνθηκών στη διάρκεια του έτους, στον πίνακα που περιλαμβάνεται στο παράρτημα I.

Σε περίπτωση συνδυασμού οργανικών και ορυκτών λιπασμάτων, η μέγιστη λίπανση με ορυκτό άζωτο πρέπει να περιορίζεται αναλόγως της ποσότητας οργανικών λιπασμάτων που έχουν προστεθεί, λαμβάνοντας υπόψη τη φύση του οργανικού λιπάσματος, τη μέθοδο διασποράς, το είδος της καλλιέργειας και την περίοδο διασποράς, όπως περιγράφονται στον οδηγό ορθών γεωργικών πρακτικών.»

- 8 Το άρθρο 7, με τίτλο «Εξαιρέσεις», της κανονιστικής απόφασης του Μεγάλου Δούκα ορίζει:

«1) Σε περίπτωση ιδιαίτερων κλιματολογικών συνθηκών, οι αρμόδιοι για τη γεωργία και το περιβάλλον υπουργοί δύνανται να θεσπίζουν εξαιρέσεις από τις κατά το άρθρο 6 περιόδους απαγορεύσεως διασποράς και να καθορίζουν τους ενδεδειγμένους για την πραγματοποίηση της διασποράς όρους.

- 2) Σε περίπτωση έκτακτων γεγονότων που επηρεάζουν τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, οι αρμόδιοι για τη γεωργία και το περιβάλλον υπουργοί ή οι αναπληρωτές τους δύναται, κατόπιν ειδικής αιτήσεως εκ μέρους του οικείου κατόχου γεωργικής εκμεταλλεύσεως, να θεσπίζουν εξαιρέσεις από τις κατά το άρθρο 6 περιόδους απαγορεύσεως διασποράς και να καθορίζουν τους όρους και τους τρόπους με τους θα γίνει η διασπορά.»
- 9 Το άρθρο 8, με τίτλο «Αποθήκευση», της κανονιστικής αποφάσεως του Μεγάλου Δούκα ορίζει:

«Οι κάτοχοι γεωργικών εκμεταλλεύσεων πρέπει να διαθέτουν οι ίδιοι ή να εξασφαλίζουν τη διαθεσιμότητα κατάλληλου εξοπλισμού για την αποθήκευση και τη διασπορά της κόπρου.

Οι νέες εγκαταστάσεις ή οι εγκαταστάσεις που πρόκειται να εκσυγχρονισθούν πρέπει να διασφαλίζουν την αποθήκευση κόπρου και υγρής κόπρου για ελάχιστη περίοδο έξι συνεχόμενων μηνών.»

Η προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία

- 10 Η Επιτροπή, εκτιμώντας ότι το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου δεν μετέφερε ορθώς στο εσωτερικό δίκαιο τα άρθρα 4 και 5 της οδηγίας 91/676 καθώς και τα παραρτήματα II, Α, σημεία 1, 2, 5 και 6, και III, παράγραφος 1, σημεία 1 και 2, της οδηγίας, κίνησε τη διαδικασία λόγω παραβάσεως του άρθρου 226 ΕΚ.

- 11 Η Επιτροπή, αφού προηγουμένως απέστειλε στο οικείο κράτος μέλος έγγραφο οχλήσεως με το οποίο του ζήτησε να υποβάλει τις παρατηρήσεις του, κρίνοντας μη ικανοποιητικές τις παρατηρήσεις αυτές επί των τεθέντων ζητημάτων, εξέδωσε, στις 27 Ιουνίου 2007, αιτιολογημένη γνώμη με την οποία κάλεσε το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου να λάβει τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να συμμορφωθεί προς τη γνώμη αυτή εντός προθεσμίας δύο μηνών από της λήψεώς της.
- 12 Το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, με έγγραφο της 29ης Μαΐου 2008, ενέμεινε στην άποψή του.
- 13 Υπό τις συνθήκες αυτές, η Επιτροπή αποφάσισε να ασκήσει την υπό κρίση προσφυγή.

Επί της προσφυγής

Επί του παραδεκτού της προσφυγής

Επί της παραβάσεως των κανόνων περί καθορισμού της γλώσσας διαδικασίας

- 14 Το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου ζητεί να κριθεί άκυρη ή απαράδεκτη η προσφυγή της Επιτροπής, λόγω παραβάσεως του άρθρου 29, παράγραφοι 2, στοιχείο α', και 3, δεύτερο εδάφιο, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, καθόσον αυτή δεν τήρησε τους κανόνες περί καθορισμού της γλώσσας διαδικασίας. Επισημαίνει ότι

η προσφυγή υποβλήθηκε στη γαλλική γλώσσα που επελέγη ως γλώσσα διαδικασίας. Εντούτοις, τα παραρτήματα V και VII της προσφυγής συντάχθηκαν στην αγγλική γλώσσα.

- 15 Συναφώς, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το άρθρο 29, παράγραφος 3, τρίτο εδάφιο, του Κανονισμού Διαδικασίας εισάγει παρέκκλιση, βάσει της οποίας έκρινε ότι, λόγω του ογκώδους χαρακτήρα του παραρτήματος V της προσφυγής, λόγω του ότι η προσφυγή παραπέμπει στα επίμαχα δύο παραρτήματα μόνο μια φορά και λόγω του ότι τα κρίσιμα χωρία των εν λόγω παραρτημάτων περιλαμβάνονται πλήρως μεταφρασμένα στην προσφυγή, δεν ήταν απαραίτητο να προσκομίσει πλήρη μετάφραση των εν λόγω παραρτημάτων. Εν πάση περιπτώσει, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι συμμορφώθηκε πλήρως με τις διατάξεις του άρθρου 29 του Κανονισμού Διαδικασίας διαβιβάζοντας στον γραμματέα, κατόπιν σχετικής αιτήσεως, μετάφραση στη γαλλική γλώσσα των επίμαχων παραρτημάτων.
- 16 Συναφώς, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι σύμφωνα με το άρθρο 29, παράγραφοι 2, στοιχείο α', και 3, πρώτο και δεύτερο εδάφιο, του Κανονισμού Διαδικασίας, η γλώσσα της παρούσας διαδικασίας είναι η γαλλική και ότι, επομένως, τα υπομνήματα και τα παραρτήματά τους έπρεπε να κατατεθούν στη γλώσσα αυτή, τα δε συνταχθέντα σε άλλη γλώσσα έγγραφα να συνοδεύονται από μετάφρασή τους στη γαλλική γλώσσα.
- 17 Εν προκειμένω, η προσφυγή συντάχθηκε στο σύνολό της στη γαλλική γλώσσα. Επιπλέον, καίτοι δύο εκ των συνημμένων στην οικεία προσφυγή εγγράφων υποβλήθηκαν σε άλλη γλώσσα, πάντως, τα κρίσιμα χωρία των εν λόγω εγγράφων μεταφράστηκαν και περιελήφθησαν στην προσφυγή.
- 18 Υπό τις περιστάσεις αυτές, η προσφυγή δεν μπορεί να θεωρηθεί απαράδεκτη, το δε μοναδικό ζήτημα που τίθεται αφορά το κατά πόσον τα επίμαχα δύο παραρτήματα πρέπει να αποκλεισθούν από τη δικογραφία.

- 19 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά το άρθρο 29, παράγραφος 3, τρίτο εδάφιο, του Κανονισμού Διαδικασίας, σε περίπτωση μακροσκελών στοιχείων και εγγράφων, μπορούν να προσκομίζονται μεταφράσεις αποσπασμάτων. Επιπλέον, το Δικαστήριο μπορεί οποτεδήποτε να ζητήσει, είτε αυτεπαγγέλτως είτε κατόπιν αιτήσεως ενός των διαδίκων, εκτενέστερη ή πλήρη μετάφραση. Εν προκειμένω, η Επιτροπή προσκόμισε, κατόπιν σχετικής αιτήσεως του Γραμματέα του Δικαστηρίου, μετάφραση στη γαλλική γλώσσα των επίμαχων δύο παραρτημάτων.
- 20 Επομένως, δεν συντρέχει περίπτωση αποκλεισμού από τη δικογραφία των επίμαχων δύο παραρτημάτων τα οποία, κατά τον χρόνο ασκήσεως της παρούσας προσφυγής, προσκομίστηκαν σε γλώσσα άλλη από τη γλώσσα διαδικασίας και των οποίων η μετάφραση στη γλώσσα διαδικασίας προσκομίστηκε μεταγενέστερα, σύμφωνα με το άρθρο 29, παράγραφος 3, τρίτο εδάφιο, του Κανονισμού Διαδικασίας.

Επί της παραβιάσεως της αρχής του δεδικασμένου και της αρχής non bis in idem

- 21 Το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου υποστηρίζει ότι η προσφυγή είναι απαράδεκτη λόγω παραβάσεως του άρθρου 226 ΕΚ, με το αιτιολογικό ότι η προσφυγή παραβιάζει την αρχή του δεδικασμένου και την αρχή non bis in idem όσον αφορά το πρώτο σκέλος της πρώτης αιτιάσεως και την τρίτη αιτίαση. Ειδικότερα, υποστηρίζει ότι το πρώτο σκέλος της πρώτης αιτιάσεως, σχετικά με την απουσία απαγορεύσεως διασποράς χημικών λιπασμάτων, αντιστοιχεί στην πρώτη αιτίαση που διατυπώθηκε στο πλαίσιο της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 8ης Μαρτίου 2001, C-266/00, Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου (Συλλογή 2001, σ. I-2073) και ότι η τρίτη αιτίαση, που αφορά τη διασπορά λιπασμάτων σε επικλινή εδάφη, είχε επίσης διατυπωθεί στο πλαίσιο της εν λόγω υποθέσεως, της οποίας αποτελούσε τη δεύτερη αιτίαση. Το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου φρονεί ότι αν η Επιτροπή εκτιμά ότι δεν έλαβε τα αναγκαία μέτρα για την εκτέλεση της εν λόγω αποφάσεως, θα έπρεπε να ενεργήσει σύμφωνα με το άρθρο 228, παράγραφος 2, ΕΚ και όχι να κινήσει νέα διαδικασία βάσει του άρθρου 226 ΕΚ.

- 22 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι, καίτοι η παρούσα διαδικασία στηρίζεται σε συμπεράσματα προκύπτοντα από την προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου, εντούτοις, αφορά νέα εθνική νομοθεσία και διαφορετικές αιτιάσεις. Όσον αφορά την αρχή non bis in idem, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι η αρχή αυτή δεν έχει εφαρμογή στην υπό κρίση υπόθεση, διότι δεν πρόκειται για διοικητικής ή ποινικής φύσεως κατασταλτική διαδικασία. Κατά την Επιτροπή, ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι η εν λόγω αρχή μπορεί να εφαρμοστεί στις προσφυγές λόγω παραβάσεως, οι προϋποθέσεις εφαρμογής της δεν πληρούνται εν προκειμένω, δεδομένου ότι η εφαρμογή της εξαρτάται από την τριπλή προϋπόθεση της ταυτότητας των πραγματικών περιστατικών, της ταυτότητας του παραβάτη και της ταυτότητας του προστατευομένου εννόμου αγαθού.
- 23 Καταρχάς, επισημαίνεται ότι η Επιτροπή κίνησε την παρούσα διαδικασία βάσει του άρθρου 226 ΕΚ. Το ζήτημα της εφαρμογής του άρθρου 228 ΕΚ θα ετίθετο μόνον αν αποδεικνυόταν ότι οι αιτιάσεις που διατυπώνονται στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας ταυτίζονται, από πραγματικής και νομικής απόψεως, με τις διατυπωθείσες στο πλαίσιο της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου.
- 24 Όσον αφορά την αρχή του δεδικασμένου, τόσο οι διάδικοι όσο και τα κράτη μέλη που υπέβαλαν παρατηρήσεις και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υποστήριξαν ότι η εν λόγω αρχή δύναται να έχει εφαρμογή στη διαδικασία λόγω παραβάσεως.
- 25 Στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως, το ζήτημα που τίθεται αφορά το κατά πόσον η αρχή του δεδικασμένου απαγορεύει την εκ μέρους της Επιτροπής άσκηση της υπό κρίση προσφυγής σύμφωνα με το άρθρο 226 ΕΚ, λόγω της προπαρατεθείσας αποφάσεως Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου που εκδόθηκε επί προσφυγής την οποία η Επιτροπή άσκησε δυνάμει του ίδιου αυτού άρθρου.

- 26 Το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως υπενθυμίσει τη σημασία που έχει η αρχή του δεδουλευμένου τόσο στην έννομη τάξη της Ενώσεως όσο και στις εθνικές έννομες τάξεις (αποφάσεις της 30ής Σεπτεμβρίου 2003, C-224/01, Köbler, Συλλογή 2003, σ. I-10239, σκέψη 38· της 16ης Μαρτίου 2006, C-234/04, Karferer, Συλλογή 2006, σ. I-2585, σκέψη 20, και της 3ης Σεπτεμβρίου 2009, C-2/08, Fallimento Olimpiclub, Συλλογή 2009, σ. I-7501, σκέψη 22).
- 27 Από τη νομολογία προκύπτει ότι η εν λόγω αρχή έχει εφαρμογή και στη διαδικασία λόγω παραβάσεως και ότι το δεδουλευμένο καλύπτει μόνον τα πραγματικά ή νομικά ζητήματα τα οποία επιλύθηκαν όντως ή κατ' ανάγκη με την επίμαχη δικαστική απόφαση (απόφαση της 12ης Ιουνίου 2008, C-462/05, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας, Συλλογή 2008, σ. I-4183, σκέψη 23 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 28 Δεδομένου ότι τόσο η διαδικασία στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου όσο και η παρούσα διαδικασία κινήθηκαν από την Επιτροπή βάσει του άρθρου 226 ΕΚ, πρέπει να εξεταστεί το πραγματικό και νομικό πλαίσιο των δύο αυτών διαδικασιών, προκειμένου να διαπιστωθεί αν, μεταξύ αυτών, υφίσταται ταυτότητα από πραγματικής και νομικής απόψεως.
- 29 Η εξέταση των αιτιάσεων που διατύπωσε η Επιτροπή σε υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε απόφαση προϋποθέτει την ανάλυση του διατακτικού της υπό το πρίσμα των διαπιστώσεων και του σκεπτικού που το στηρίζουν.
- 30 Στο πλαίσιο αυτό, όσον αφορά την πρώτη αιτίαση στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου, η ανάλυση του διατακτικού της εν λόγω αποφάσεως πρέπει να γίνει υπό το πρίσμα των σκέψεων 22 και 29 έως 31 της ίδιας αποφάσεως. Από τις σκέψεις αυτές προκύπτει ότι, στην εν λόγω υπόθεση, αμφισβητούνταν οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τα

παραρτήματα II, A, σημείο 4, και III, παράγραφος 1, σημείο 3, της οδηγίας 91/676. Οι υποχρεώσεις αυτές αφορούσαν, αφενός, τις προϋποθέσεις διασποράς χημικών λιπασμάτων στο έδαφος κοντά σε υδάτινα ρεύματα και, αφετέρου, την αποκατάσταση της ισορροπίας μεταξύ των προβλεπόμενων αναγκών των καλλιεργειών σε άζωτο και της ποσότητας αζώτου που εισρέει στις καλλιέργειες ιδίως από αζωτούχες ενώσεις προερχόμενες από χημικά λιπάσματα.

- 31 Αντιθέτως, στην παρούσα διαδικασία, το πρώτο σκέλος της πρώτης αιτιάσεως αφορά το παράρτημα II, A, σημείο 1, της οδηγίας 91/676. Η διάταξη αυτή προβλέπει την υποχρέωση να περιλαμβάνονται στους κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής κανόνες σχετικοί με τις χρονικές περιόδους κατά τις οποίες δεν ενδείκνυται η διασπορά λιπασμάτων.
- 32 Όσον αφορά τη δεύτερη αιτίαση στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου, από το διατακτικό της αποφάσεως αυτής και από τις σκέψεις 23 και 33 προκύπτει ότι, με την αιτίαση αυτή, η Επιτροπή προσήψε στο Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου το ότι ρύθμισε τις προϋποθέσεις διασποράς σε επικλινή εδάφη μόνον όταν τα εδάφη είναι κεκορεσμένα με νερό, πλημμυρισμένα, καλυμμένα με χιόνι πάνω από 24 ώρες ή παγωμένα, ενώ όφειλε να θεσπίσει ρύθμιση ανεξάρτητη των κλιματολογικών συνθηκών.
- 33 Εντούτοις, με την τρίτη αιτίαση που διατύπωσε στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως, η Επιτροπή επικρίνει το γεγονός ότι στις σχετικές με τα επικλινή εδάφη διατάξεις της κανονιστικής αποφάσεως του Μεγάλου Δούκα γίνεται αναφορά αποκλειστικώς στα υγρά οργανικά λιπάσματα καθώς και το γεγονός ότι όσον αφορά τη διασπορά χημικών λιπασμάτων στα εδάφη αυτά δεν υφίσταται νομοθετική ρύθμιση.
- 34 Επομένως, επισημαίνεται ότι ενόψει του περιεχομένου, αφενός, της πρώτης και της δεύτερης αιτιάσεως που διατυπώθηκαν στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου και, αφετέρου, του πρώτου σκέλους της πρώτης αιτιάσεως και της τρίτης αιτιάσεως που διατύπωσε η Επιτροπή στην υπό κρίση υπόθεση, δεν υφίσταται, κατ' ουσίαν, ταυτότητα από πραγματικής και νομικής απόψεως μεταξύ των δύο αυτών υποθέσεων.

- 35 Υπό τις περιστάσεις αυτές, η Επιτροπή, ασκώντας την υπό κρίση προσφυγή, δεν παραβίασε την αρχή του δεδικασμένου.
- 36 Όσον αφορά την αρχή non bis in idem, ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι η επίκλησή της είναι δυνατή εν προκειμένω, εν πάση περιπτώσει η εφαρμογή της στην υπό κρίση υπόθεση αποκλείεται, λόγω του ότι μεταξύ αυτής και της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου δεν υφίσταται ταυτότητα από πραγματικής και νομικής απόψεως.
- 37 Επιπλέον, ελλείπει τέτοιας ταυτότητας μεταξύ των δύο αυτών υποθέσεων, δεν τίθεται ζήτημα εφαρμογής του άρθρου 228 ΕΚ.
- 38 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι η προσφυγή της Επιτροπής είναι παραδεκτή.

Επί της ουσίας της προσφυγής

Επιχειρήματα των διαδίκων

- 39 Προς στήριξη της προσφυγής της, η Επιτροπή προβάλλει τέσσερις αιτιάσεις.
- 40 Με την πρώτη αιτίαση, η οποία περιλαμβάνει τρία σκέλη, η Επιτροπή προσάπτει στο Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου ότι η κανονιστική απόφαση του Μεγάλου Δούκα περί καθορισμού των περιόδων κατά τη διάρκεια των οποίων απαγορεύεται η

διασπορά λιπασμάτων στη γεωργική γη δεν αφορά τα χημικά λιπάσματα, το ότι δεν προβλέπει περίοδο πλήρους απαγορεύσεως διασποράς όσον αφορά τους βοσκοτόπους και ότι ορίζει ανεπαρκώς το πλαίσιο των εξαιρέσεων.

- 41 Η Επιτροπή, στο πλαίσιο του πρώτου σκέλους της αιτιάσεως αυτής, υπενθυμίζει ότι, βάσει του παραρτήματος II, Α, σημείο 1, της οδηγίας 91/676, η εθνική νομοθεσία πρέπει να περιλαμβάνει κανόνες οι οποίοι να απαγορεύουν, κατά τη διάρκεια ορισμένων περιόδων, τη διασπορά «λιπασμάτων» χωρίς να προβαίνει σε διάκριση μεταξύ οργανικών και χημικών λιπασμάτων. Εντούτοις, κατά την Επιτροπή, οι περίοδοι απαγορεύσεως διασποράς που προβλέπει το άρθρο 6 της κανονιστικής αποφάσεως του Μεγάλου Δούκα αφορούν αποκλειστικώς τα οργανικά και όχι τα χημικά λιπάσματα και τούτο παρά το γεγονός ότι ουδεμία διάταξη της οδηγίας 91/676 προβλέπει ή επιτρέπει τον αποκλεισμό των χημικών λιπασμάτων. Συνεπώς, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η νομοθεσία του Λουξεμβούργου δεν συνάδει προς τον κατά το άρθρο 2, στοιχείο ε', της οδηγίας ορισμό της έννοιας «λιπάσματα».
- 42 Με το δεύτερο σκέλος της πρώτης αιτιάσεως, η Επιτροπή επισημαίνει ότι η κανονιστική απόφαση του Μεγάλου Δούκα δεν περιλαμβάνει διάταξη, έχουσα εφαρμογή στους βοσκοτόπους, σχετικά με τις περιόδους κατά τη διάρκεια των οποίων απαγορεύεται η διασπορά λιπασμάτων, παρά το γεγονός ότι το άρθρο 5 και το παράρτημα III, παράγραφος 1, σημείο 1, της οδηγίας 91/676 δεν εξαιρούν καμία αγροτική έκταση. Προσθέτει δε, στηριζόμενη σε επιστημονικές μελέτες, ότι, αφενός, ο κίνδυνος της απόπλυσης νιτρικών ενώσεων στο έδαφος το φθινόπωρο και τον χειμώνα είναι ιδιαίτερα αυξημένος, όχι μόνο σε σχέση με τις αρόσιμες γαίες αλλά και με τους βοσκοτόπους, και, αφετέρου, ότι η μέση θερμοκρασία στο Λουξεμβούργο στο τέλος του φθινοπώρου και στη διάρκεια του χειμώνα δεν είναι κατάλληλη ώστε να επιτρέψει την επαρκή απορρόφηση και την αποτροπή του αυξημένου κινδύνου απόπλυσης. Επιπλέον, κατά την Επιτροπή, το όριο που προβλέπεται από το άρθρο 6, Α, σημείο 4, της κανονιστικής αποφάσεως του Μεγάλου Δούκα δεν αρκεί για την αποτροπή των κινδύνων μόλυνσης του περιβάλλοντος, δεδομένου ότι η εν λόγω κανονιστική απόφαση δεν καλύπτει τα χημικά λιπάσματα, ότι δεν υφίσταται καμία περίοδος αυστηρής απαγορεύσεως διασποράς και ότι το όριο των 80 kg αζώτου ανά εκτάριο αντιπροσωπεύει το ήμισυ σχεδόν της οριζόμενης στο παράρτημα III, παράγραφος 2, της οδηγίας 91/676 επιτρεπόμενης ετήσιας ποσότητας.

- 43 Όσον αφορά το τρίτο σκέλος της πρώτης αιτιάσεως, η Επιτροπή φρονεί ότι η νομοθεσία του Λουξεμβούργου θα έπρεπε να ορίζει με μεγαλύτερη ακρίβεια τις περιπτώσεις στις οποίες είναι δυνατό να επιτραπεί εξαίρεση από την απαγόρευση διασποράς κατά τη διάρκεια ορισμένων περιόδων του έτους. Κατά την Επιτροπή, το άρθρο 7 της κανονιστικής αποφάσεως του Μεγάλου Δούκα στερείται ακρίβειας, διότι ορίζει ότι σε περίπτωση «ιδιαίτερων κλιματολογικών συνθηκών» ή «έκτακτων γεγονότων που επηρεάζουν τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις» ο αρμόδιος υπουργός δύναται να επιτρέψει τη διασπορά κατά τη διάρκεια των περιόδων απαγορεύσεως, χωρίς εντούτοις η κανονιστική απόφαση να δίδει τον ορισμό των εννοιών αυτών. Η Επιτροπή προσθέτει ότι η απαγόρευση διασποράς κατά τη διάρκεια ορισμένων περιόδων του έτους αποτελεί ουσιώδη διάταξη της οδηγίας 91/676, ότι η οδηγία δεν προβλέπει καν τέτοια εξαίρεση και ότι η σαφής και ακριβής μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο είναι απαραίτητη προς συμμόρφωση με την απαίτηση περί ασφάλειας δικαίου και προς διασφάλιση της πλήρους και αποτελεσματικής εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας.
- 44 Με τη δεύτερη αιτίαση, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η κανονιστική απόφαση του Μεγάλου Δούκα απαιτεί ελάχιστη χωρητικότητα αποθηκείσεως της κόπρου για διάστημα έξι μηνών μόνο για τις νέες εγκαταστάσεις και όχι για τις ήδη υφιστάμενες. Επισημαίνει ότι, καίτοι η οδηγία 91/676 δεν διακρίνει μεταξύ νέων και υφιστάμενων εγκαταστάσεων, εντούτοις η κανονιστική απόφαση του Μεγάλου Δούκα προβλέπει, στο άρθρο 8, ότι οι νέες εγκαταστάσεις ή αυτές που πρόκειται να εκσυγχρονιστούν πρέπει να εξασφαλίζουν την αποθήκευση κόπρου και υγρής κόπρου για ελάχιστη περίοδο έξι συνεχόμενων μηνών.
- 45 Με την τρίτη αιτίαση η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι, βάσει του παραρτήματος II, Α, σημείο 2, της οδηγίας 91/676, η εθνική νομοθεσία πρέπει να περιλαμβάνει κανόνες σχετικά με «τη διασπορά λιπασμάτων σε επικλινή εδάφη» και ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το παράρτημα II, Α, της οδηγίας αφορά το σύνολο των λιπασμάτων και όχι μόνον τα λιπάσματα οργανικής προελεύσεως, όπως η κόπρος (απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 2003, C-322/00, Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, Συλλογή 2003, σ. I-11267, σκέψη 134). Εντούτοις, η κανονιστική απόφαση του Μεγάλου Δούκα ορίζει στο άρθρο 6, Α, σημείο 5, ότι «σε εδάφη με μέτρια κλίση, μεγαλύτερη του 8 %, και μη καλυμμένα με βλάστηση απαγορεύεται η διασπορά κόπρου, υγρής κόπρου και υγρής λυματολάσπης», χωρίς να επεκτείνει την απαγόρευση αυτή στα χημικά λιπάσματα.

- 46 Με την τέταρτη αιτίαση, η Επιτροπή φρονεί ότι τα μέτρα που έλαβε το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου είναι ανεπαρκή, δεδομένου ότι, βάσει του παραρτήματος II, Α, σημείο 6, της οδηγίας 91/676, η εθνική νομοθεσία πρέπει να περιλαμβάνει κανόνες σχετικά με τις «μεθόδους για τη διασπορά στο έδαφος τόσο χημικών λιπασμάτων όσο και κόπρου, συμπεριλαμβανομένης της αναλογίας και της ομοιομορφίας της διασποράς, που να διατηρούν τις απώλειες θρεπτικών στοιχείων στο νερό σε αποδεκτό επίπεδο». Εντούτοις, κατά την άποψή της, η νομοθεσία του Λουξεμβούργου δεν περιλαμβάνει στοιχεία όσον αφορά τις τεχνικές διασποράς, προκειμένου ιδίως να διασφαλιστεί η ομοιόμορφη και αποτελεσματική διασπορά των λιπασμάτων. Η Επιτροπή φρονεί ότι ο σύγχρονος χαρακτήρας της γεωργίας του Λουξεμβούργου και η απόδοση των γεωργικών μηχανημάτων δεν συνιστούν επαρκή απόδειξη περί του ότι η θέσπιση κανόνων σχετικά με τις τεχνικές διασποράς των χημικών λιπασμάτων και της κόπρου δεν είναι λυσιτελής. Η οδηγία 91/676 δεν απαλλάσσει τα κράτη μέλη από την υποχρέωση να προβλέπουν τεχνικές διασποράς ακόμη και αν η γεωργία τους είναι ανεπτυγμένη.
- 47 Το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου αμφισβητεί επί της ουσίας την προσφυγή της Επιτροπής μόνο με το υπόμνημα ανταπαντήσεως.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

- 48 Όσον αφορά τους αμυντικούς ισχυρισμούς επί της ουσίας που προβάλλει το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, πρέπει να υπομνησθεί ότι, δυνάμει του άρθρου 42, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, κατά τη διάρκεια της δίκης απαγορεύεται η προβολή νέων ισχυρισμών, εκτός αν στηρίζονται σε νομικά και πραγματικά στοιχεία που ανέκυψαν κατά τη διαδικασία.

- 49 Δεν αμφισβητείται ότι, εν προκειμένω, οι αμυντικοί ισχυρισμοί επί της ουσίας, που προβλήθηκαν το πρώτον με το υπόμνημα ανταπαντήσεως, είχαν, κατ' ουσίαν, διατυπωθεί με την απάντηση του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου στην αιτιολογημένη γνώμη. Κατόπιν της απαντήσεως αυτής, η Επιτροπή άσκησε την προσφυγή της, ανακαλώντας τέσσερις από τις οκτώ αιτιάσεις που διατυπώθηκαν με την αιτιολογημένη γνώμη και διατηρώντας τις λοιπές τέσσερις. Με το υπόμνημα αντικρούσεως, το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου δεν έλαβε θέση επί του βασίμου της προσφυγής της Επιτροπής ούτε ζήτησε να απορριφθεί αυτή ως αβάσιμη, στηρίζοντας την άμυνά του αποκλειστικώς στο απαράδεκτο της εν λόγω προσφυγής.
- 50 Υπό τις συνθήκες αυτές, το αίτημα απορρίψεως της προσφυγής επί της ουσίας και οι ισχυρισμοί επί των οποίων στηρίζεται, που προβλήθηκαν το πρώτον με το υπόμνημα ανταπαντήσεως, πρέπει να θεωρηθούν ως εκπρόθεσμοι και, συνεπώς, απαράδεκτοι (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 5ης Νοεμβρίου 2002, C-471/98, Επιτροπή κατά Βελγίου, Συλλογή 2002, σ. I-9681, σκέψεις 41 έως 43).
- 51 Επομένως, αρκεί να εξεταστεί αν η παράβαση αποδεικνύεται βάσει αποκλειστικώς των αιτιάσεων της Επιτροπής.
- 52 Όσον αφορά το πρώτο σκέλος της πρώτης αιτιάσεως, πρέπει να υπομνησθεί ότι το παράρτημα II, Α, σημείο 1, της οδηγίας 91/676 επιβάλλει την υποχρέωση να περιληφθούν στους κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής οι περίοδοι κατά τη διάρκεια των οποίων δεν ενδείκνυται η διασπορά λιπασμάτων.
- 53 Πρέπει επίσης να υπομνησθεί, αφενός, ότι το άρθρο 2, στοιχείο ε', της οδηγίας ορίζει ως «λίπασμα» κάθε ουσία που περιέχει αζωτούχο ένωση ή ενώσεις και διασπείρεται στο έδαφος προκειμένου να τονώσει την ανάπτυξη των φυτών, συμπεριλαμβανομένης της κόπρου. Αφετέρου, ότι το άρθρο 2, στοιχείο στ', της ίδιας οδηγίας ορίζει ως

«χημικό λίπασμα» κάθε βιομηχανικώς παρασκευαζόμενο λίπασμα. Επομένως, ο όρος «λίπασμα», κατά την έννοια της οδηγίας 91/676, περιλαμβάνει τα χημικά λιπάσματα.

- 54 Υπό τις συνθήκες αυτές, δεδομένου ότι η οδηγία 91/676 επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να καθορίζουν τις περιόδους απαγορεύσεως διασποράς κάθε είδους λιπασμάτων, χωρίς να επιτρέπει εξαίρεση, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου δεν τήρησε την υποχρέωση αυτή όσον αφορά τα χημικά λιπάσματα.
- 55 Όσον αφορά το δεύτερο σκέλος της πρώτης αιτιάσεως, επιβάλλεται καταρχάς η διαπίστωση ότι οι διατάξεις της νομοθεσίας του Λουξεμβούργου σχετικά με τις περιόδους κατά τη διάρκεια των οποίων απαγορεύεται η διασπορά ορισμένων χημικών λιπασμάτων δεν έχουν εφαρμογή στους βοσκοτόπους, παρά το γεγονός ότι η οδηγία 91/676 δεν εξαιρεί ρητώς το εν λόγω είδος εκτάσεων.
- 56 Εν πάση περιπτώσει, ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι οι βοσκοτόποι απορροφούν σημαντική ποσότητα αζώτου, το γεγονός αυτό δεν αρκεί για να δικαιολογήσει, όπως προβλέπει το άρθρο 6, Α, σημείο 4, της κανονιστικής αποφάσεως του Μεγάλου Δούκα, τη δυνατότητα διασποράς συνολικής ποσότητας κόπρου, υγρής κόπρου και υγρής λυματολάσπης περιέχουσας έως 80 kg άζωτο ανά εκτάριο μεταξύ 1ης Σεπτεμβρίου και 1ης Μαρτίου. Όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας με το σημείο 93 των προτάσεών της, η ποσότητα αυτή είναι υπερβολική, δεδομένου ότι το παράρτημα ΙΙΙ, παράγραφος 2, της οδηγίας 91/676 επιτρέπει τη διασπορά ποσότητας περιέχουσας 170 kg άζωτο καθ' όλο το έτος. Επομένως, το να επιτρέπεται το ήμισυ σχεδόν της ποσότητας αυτής κατά τη διάρκεια του χειμερινού εξαμήνου σημαίνει ότι η βλάστηση απορροφά και επεξεργάζεται στη διάρκεια αυτής της περιόδου σχεδόν τόσο άζωτο όσο και κατά τη διάρκεια του θερινού εξαμήνου. Επιπροσθέτως, ενώ το όριο που περιλαμβάνεται στο παράρτημα ΙΙΙ, παράγραφος 2, της οδηγίας αφορά την ποσότητα αζώτου που προέρχεται από όλα τα λύματα κόπρου, το όριο που προβλέπει το άρθρο 6, Α, σημείο 4, της κανονιστικής αποφάσεως του Μεγάλου Δούκα αφορά μόνον την ποσότητα αζώτου που προέρχεται αποκλειστικώς από τη διασπορά κόπρου, υγρής κόπρου και υγρής λυματολάσπης.

- 57 Όσον αφορά το τρίτο σκέλος της πρώτης αιτιάσεως, η Επιτροπή ορθώς υποστηρίζει ότι η απαγόρευση διασποράς κατά τη διάρκεια ορισμένων περιόδων του έτους αποτελεί ουσιώδη διάταξη της οδηγίας 91/676 και ότι η οδηγία δεν προβλέπει εξαιρέσεις.
- 58 Εντούτοις, το άρθρο 7 της κανονιστικής αποφάσεως του Μεγάλου Δούκα επιτρέπει στους αρμόδιους υπουργούς, σε περίπτωση ιδιαίτερων κλιματολογικών συνθηκών ή έκτακτων γεγονότων που επηρεάζουν τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, να θεσπίζουν εξαιρέσεις από τις περιόδους απαγορεύσεως διασποράς.
- 59 Ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να προβλέπουν, στο εθνικό τους δίκαιο, εξαιρέσεις από τις περιόδους απαγορεύσεως διασποράς, σε περίπτωση ιδιαίτερων κλιματολογικών συνθηκών ή έκτακτων γεγονότων που επηρεάζουν τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, οι εξαιρέσεις αυτές πρέπει, εν πάση περιπτώσει, να ορίζονται σαφώς στην εθνική νομοθεσία με την οποία η οδηγία 91/676 μεταφέρεται στην εσωτερική έννομη τάξη.
- 60 Πάντως, εθνική νομοθεσία παρέχουσα διακριτική ευχέρεια στους αρμόδιους υπουργούς όσον αφορά την τύχη ατομικών αιτήσεων περί παροχής εξαιρέσεων, δεν πληροί την εν λόγω απαίτηση.
- 61 Όσον αφορά τη χωρητικότητα αποθήκευσεως στην οποία αναφέρεται η δεύτερη αιτίαση της Επιτροπής, διαπιστώνεται ότι η μοναδική καθοριστική συναφώς διάταξη περιλαμβάνεται στο παράρτημα III, παράγραφος 1, σημείο 2, της οδηγίας 91/676.
- 62 Κατά τη διάταξη αυτή, τα προγράμματα δράσης περιλαμβάνουν κανόνες σχετικούς με τη χωρητικότητα των δοχείων αποθήκευσης κοπριάς, η δε χωρητικότητα αυτή πρέπει να υπερβαίνει τη χωρητικότητα που απαιτείται για αποθήκευση κατά τη διάρκεια της μακρότερης περιόδου κατά την οποία απαγορεύεται η διασπορά κοπριάς στο έδαφος στην ευπρόσβλητη ζώνη.

- 63 Η μοναδική εξαίρεση που προβλέπεται από τη διάταξη αυτή αφορά την περίπτωση κατά την οποία μπορεί να αποδειχθεί ότι κάθε πλεονάζουσα ποσότητα κοπριάς πέθαν από όση χωρούν τα δοχεία θα διατίθεται κατά τρόπο αβλαβή για το περιβάλλον.
- 64 Εντούτοις, το άρθρο 8 της κανονιστικής αποφάσεως του Μεγάλου Δούκα δεν προβλέπει τέτοιον όρο.
- 65 Υπό τις συνθήκες αυτές, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, καθόσον η κανονιστική απόφαση του Μεγάλου Δούκα δεν επιβάλλει, όσον αφορά τις υφιστάμενες εγκαταστάσεις οι οποίες δεν πρόκειται να εκσυγχρονιστούν, την υποχρέωση που περιλαμβάνεται στο παράρτημα ΙΙΙ, παράγραφος 1, σημείο 2, της οδηγίας 91/676, δεν είναι σύμφωνος με την οδηγία.
- 66 Όσον αφορά την τρίτη αιτίαση της Επιτροπής, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά το παράρτημα ΙΙ, Α, σημείο 2, της οδηγίας 91/676, οι κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής πρέπει να περιέχουν κανόνες σχετικά με τη διασπορά λιπασμάτων σε επικλινή εδάφη, εφόσον το στοιχείο αυτό είναι λυσιτελές.
- 67 Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι το παράρτημα ΙΙ, Α, της οδηγίας 91/676 αφορά το σύνολο των λιπασμάτων και όχι μόνον τα οργανικά λιπάσματα, όπως η κόπρος (απόφαση Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, προπαρατεθείσα, σκέψη 134).
- 68 Εντούτοις, το άρθρο 6, Α, σημείο 5, της κανονιστικής αποφάσεως του Μεγάλου Δούκα απαγορεύει μόνον τη διασπορά κόπρου, υγρής κόπρου και υγρής λυματολάσπης που αποτελούν οργανικά λιπάσματα, αλλά δεν περιέχει διάταξη σχετική με τη διασπορά χημικών λιπασμάτων.

- 69 Επομένως, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, όσον αφορά το σημείο αυτό, η οδηγία 91/676 δεν μεταφέρθηκε ορθώς στην εσωτερική έννομη τάξη από το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου.
- 70 Όσον αφορά την τέταρτη αιτίαση της Επιτροπής, πρέπει να υπομνησθεί ότι το παράρτημα II, Α, σημείο 6, της οδηγίας 91/676 προβλέπει ότι οι κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής πρέπει να περιλαμβάνουν κανόνες σχετικά με τις μεθόδους για τη διασπορά στο έδαφος τόσο χημικών λιπασμάτων όσο και κόπρου, συμπεριλαμβανομένης της αναλογίας και της ομοιομορφίας της διασποράς, που να διατηρούν τις απώλειες θρεπτικών στοιχείων στο νερό σε αποδεκτό επίπεδο, εφόσον το στοιχείο αυτό είναι λυσιτελές.
- 71 Δεδομένου ότι τέτοιες διατάξεις δεν υφίστανται στο Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι συντρέχει παράβαση της εν λόγω διατάξεως.
- 72 Κατά συνέπεια, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η παράβαση αποδεικνύεται βάσει αποκλειστικώς των αιτιάσεων της Επιτροπής.
- 73 Υπό τις συνθήκες αυτές, διαπιστώνεται ότι το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, παραλείποντας να θεσπίσει τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις προκειμένου να συμμορφωθεί με τα άρθρα 4 και 5 της οδηγίας 91/676, σε συνδυασμό με τα παραρτήματα II, Α, σημεία 1, 2, 5 και 6, καθώς και III, παράγραφος 1, σημεία 1 και 2, της οδηγίας, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από την οδηγία αυτή.

Επί των δικαστικών εξόδων

- ⁷⁴ Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα εφόσον υπάρχει σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου. Δεδομένου ότι η Επιτροπή ζήτησε την καταδίκη του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου στα δικαστικά έξοδα και ότι το τελευταίο ηττήθηκε, το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου πρέπει να καταδικασθεί στα δικαστικά έξοδα.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφασίζει:

- 1) Το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, παραλείποντας να θεσπίσει τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις προκειμένου να συμμορφωθεί με τα άρθρα 4 και 5 της οδηγίας 91/676/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 1991, για την προστασία των υδάτων από τη νιτρορρύπανση γεωργικής προέλευσης, σε συνδυασμό με τα παραρτήματα II, A, σημεία 1, 2, 5 και 6, καθώς και III, παράγραφος 1, σημεία 1 και 2, της οδηγίας, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από την οδηγία αυτή.

- 2) Καταδικάζει το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου στα δικαστικά έξοδα.

(υπογραφές)

